

Atajanova Rabbina Raximovna,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti

OILADA BOLALARNING ESTETIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-PEDAGOGIK JIHATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada san'atga nisbatan mehr va muhabbat, qadrlash va e'zozlash, go'zallikni ko'ra olish va his qilishni o'rganish, avloddan avlodga yetkazish yoritib beriladi. Bundan tashqari maqolada estetik tarbiya, badiiy ijod namunalari nafaqat faol o'zlashtirish, balki ularning estetik mohiyatini anglash va baholash qobiliyatini takomillashtirish kabi tushunchalar haqida so'z boradi. Estetik tarbiya ham tarbiyaning asosiy qismi bo'lib, o'quvchining ahloqiga, hulq-atvoriga kuchli ta'sir qiladi va ota-onalarni ularni murg'akligidan tarbiya qilishga chorlaydi.

Аннотация. В статье объяснены любовь и уважение к искусству, признательность и уважение, умение видеть и чувствовать красоту, передача ее из поколения в поколение. Кроме того, в статье говорится о таких понятиях, как эстетическое воспитание, не только как активное освоение художественных произведений, но и совершенствование умения понимать и оценивать их эстетическую сущность. Эстетическое воспитание также является основной частью воспитания, оно оказывает сильное влияние на нравственность и поведение ученика и призывает родителей воспитывать его с детства.

Annotation. This article will explain love and respect for art, gratitude and respect, the ability to see and feel beauty, its transmission from generation to generation. In addition, the article talks about such concepts as aesthetic education, not only the active development of works of art, but also the improvement of the ability to understand and appreciate their aesthetic essence. Aesthetic education is also a major part of education, it has a strong influence on the morality and behavior of the student and encourages parents to educate him from childhood.

Tayanch soʻzlar: *estetika, estetik qobiliyat, oila, ota-ona, farzandlar, pedagogika, oila pedagogikasi, oila tarbiyasi, oila anʼanalari.*

Ключевые слова: *эстетика, эстетические способности, семья, родители, дети, педагогика, семейная педагогика, семейное воспитание, семейные традиции, семейное воспитание.*

Key words: *aesthetics, aesthetic abilities, family, parents, children, pedagogy, family pedagogy, family education, family traditions, family education.*

Kirish. Bolalarni har tamonlama yetuk qilib tarbiyalashning murakkab jarayonida estetika muhim rol oʻynaydi. Estetik tarbiya odamlar ongida gʻoyalarni mustahkamlaydi va rivojlantiradi, atrofimizdagi hayotni chuqurroq anglash, goʻzallik olamiga nazar tashlash imkonini beradi. Binobarin, estetik tarbiya sohasidagi masalalar hozirda eʼtiborni tortmay qolmasligi aniq.

Bolalarda haqiqiy goʻzallikni his etish tuygʻusi tabiat bagʻrida, muzey, koʻrgazma, kino va teatrlarga tashrif buyurish shakllanadi. Tarbiya jarayoniga masʼul insonlar, yaʼni farzandning ota-onasi uning qanday musiqa tinglashi, qanday film yoki multfilmlarni tomosha qilishi, qanday oʻyinchoq oʻynashlari befarq, loqayd boʻlmasliklari lozim. Shuni alohida taʼkidlash lozimki, estetik savodxonlik va madaniyat, avvalo, oiladan boshlanadi. Estetik duyongarashni shakllantirishning negizi oiladagi tarbiyaga bevosita bogʻliqdir. Agar bu masala oilada toʻgʻri yoʻlga qoʻyilmagan boʻlsa, uni maktablarda, keyingi taʼlim bosqichlarida hamda mehnat jarayonlarida qaror toptirish qiyin boʻladi. Umuman, tarbiya jarayonining psixologik mohiyati toʻgʻrisida professor V. Karimova shunday yozadi:

“Tarbiya” tushunchasining tub maʼnosiga eʼtibor beradigan boʻlsak, tarbiya – insonning oʻzi va oʻz xulqi haqidagi tasavvurining toʻgʻri, xolis va obyektiv boʻlishiga olib keluvchi murakkab jarayondir¹. Oilada tashkil etiladigan estetik tarbiya bolalarda goʻzallikni his qilish, undan zavqlanish, tabiat goʻzalliklaridan bahra olish asosida his-tuygʻu, idrok, tasavvur hamda qarashlarni yuzaga keltirish, ularni hayotni sevishtga oʻrgatishdek vazifalarning ijobiy hal etilishini nazarda tutadi.

Maqsad va uni asoslash. Estetik xulq-atvor va kundalik hayot masalasida boʻyicha mualliflar A.S. Makarenkoning tajribalariga suyanadilar. Xulq-atvor estetikasi ichki axloqiy poklikning tashqi koʻrinishidir. Oʻqituvchining vazifasi bolalarga odamlar oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarning goʻzalligini ochib berish va ularni bu munosabatlarga koʻniktirish, muayyan estetik koʻnikma va odatlarni rivojlantirishdir.

¹ B. X. Xodjayev Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti, Toshkent-2017.

Maktabda tabiat vositalari orqali estetik tarbiya masalalariga hali ham oz vaqt ajratilmoqda. Shuning uchun bu vazifa ko'proq ota-onaning zimmasiga tushadi. Ular bolalarni ko'proq ona tabiatga olib chiqishlari, ularga borliq go'zalliklarini ko'rsatishlari va qadirlashni o'rgatishlari lozim. Shu bilan birga, turli muzeylarga, teatrlarga, konsertlarga olib borib madaniy hordiq chiqaribgina qolmay, estetik tarbiya berishlari ham kerak.

Estetik tarbiya – jamiyatda ma'naviy muhitni paydo qilishga ko'mak beruvchi muhim unsur bo'lib, u inson didini shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi hamda ana shu orqali insonni jamiyat munosabatlariga yaqinlashtiruvchi kuchdir. Hozirda estetik tarbiyaning ko'lami tobora kengaymoqda. Shunga ko'ra, u o'z oldiga talaygina muhim vazifalarni qo'ygan². Bular:

- kishilarda san'at asarlari va badiiy ijod namunalarini nafaqat faol o'zlashtirish, balki ularning estetik mohiyatini anglash va baholash qobiliyatini takomillashtirish;

- jamiyat a'zolarining ijodiy imkoniyatlarini namoyon qilishga imkoniyat yaratish va ulardan foydalana bilishga ishonch tuyg'usini uyg'otish;

- tabiat hamda jamiyat ijtimoiy jarayonlariga sof tuyg'u bilan munosabatda bo'lishga va ularni ravnaq toptirish yo'lida astoydil faoliyat olib borish ko'nikmalarini hosil qilish;

- farzandlarda ma'naviy merosimizga hurmat hissini uyg'otish, milliy g'urur, milliy iftixor tuyg'ularini shakllantirish uchun zamin yaratish;

- ijodning barcha turlarini taraqqiy ettirib jahonga yuz tutish va ularni millat manfaatlari uchun naf keltiradigan tomonlarini targ'ib qilishga undash.

Tasviriy san'at, tabiat, teatr, adabiyot, musiqa bolani go'zallik bilan tanishtirish vositasi, shaxsiy namuna, suhbatlar, bog'larga, ko'rgazmalar va muzeylarga sayohatlar; teatrlar ularning barchasi metodlarning bir ko'rinishidir.

Ilmiy muammoning tavsifi va uning yechimi. Estetik tarbiyaning asosiy vositalari tarkibiga san'at, information texnologiyalar, tabiat, mehnat, sport kabi sohalarni kiritish mumkin³.

Estetik tarbiya erta maktabgacha yoshdan boshlanishi kerak. Oila estetik tarbiyada katta rol o'ynaydi. Oila tarbiyasi ko'plab tarkibiy qismlardan iborat: oilada o'zaro hurmat, samimiy his-tuyg'ular, o'z

Estetik tarbiya – jamiyatda ma'naviy muhitni paydo qilishga ko'mak beruvchi muhim unsur bo'lib, u inson didini shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi hamda ana shu orqali insonni jamiyat munosabatlariga yaqinlashtiruvchi kuchdir. Hozirda estetik tarbiyaning ko'lami tobora kengaymoqda.

² Rasulova M., Abdullayeva D., Oxunjonova S. Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. – Toshkent, 2003.

³ I.J. Xasanboyev va boshqalar, Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2021.

Estetik tarbiya aqliy, axloqiy va jismoniy bilan bevosita bog'liq holda amalga oshirilishi kerak. San'atning estetik tasavvurlarni shakllantirilishi to'g'risida gapirganimizda shuni aytish lozimki, u o'zida bir davrning o'zida mavjud va o'tmishdan qolgan an'analarni aks ettiruvchi va kelajak uchun etkazuvchi vosita vazifasini o'taydi. San'atni idrok etish orqali shaxsning, jamiyatning, estetik ongi tarkib topadi.

his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalash qobiliyati va asosiy xatti-harakatlar normalariga rioya qilish. Ta'mni tarbiyalash kitoblardagi rasmlarni ko'rish, bola bilan alohida va birgalikda qo'shiqlar va bolalar qo'shiqlarini kuylashdan boshlanadi. San'at asarlarini qadrlash va ularga g'amxo'rlik qilish, ijodkorlik (chizish, modellash, turli xil ilovalar yaratish) qobiliyatini rivojlantirish, o'z qo'llaringiz bilan biror narsa yaratish istagini uyg'otish muhimdir. Bolalarni mumtoz bolalar adabiyoti bilan muntazam tanishtirib borish, ular bilan suhbatlashish, qiziqishlarini qondirish zarur. Aylanishga chiqqanda yoki bolalar bog'chasiga, maktabga ketayotganda ota-onalar shahardagi alohida binolarning go'zalligiga, ularning farqiga, bayram oldidan ko'chalarning nafis bezatilganligiga e'tibor berishingiz mumkin. Bolaning kundalik hayotda foydalanadigan narsalarni did bilan tanlashga harakat qiling. U ishlatayotgan idishcha yoki stakan rang-barang va nafis ekanligini bilish bolani unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga undaydi. Siz unga bir nechta shunga o'xshash narsalarni tanlash imkoniyatini berishingiz mumkin.

Muvaffaqiyatli axloqiy va estetik tarbiya uchun erta yoshdan boshlab bolalarni bolaning tajribasiga yaqin bo'lgan klassik tasviriy san'at asarlari bilan tanishtirish kerak. Klassik asarlarda tabiat hodisalari, bolalar ongi tasvirlari aks ettirilgan. Estetik tarbiya aqliy, axloqiy va jismoniy bilan bevosita bog'liq holda amalga oshirilishi kerak. San'atning estetik tasavvurlarni shakllantirilishi to'g'risida gapirganimizda shuni aytish lozimki, u o'zida bir davrning o'zida mavjud va o'tmishdan qolgan an'analarni aks ettiruvchi va kelajak uchun yetkazuvchi vosita vazifasini o'taydi. San'atni idrok etish orqali shaxsning, jamiyatning, estetik ongi tarkib topadi. U san'atni anglaydigan va undan estetik zavq oladigan bo'ladi estetik ong shaxsda estetik qadriyatlarni yaratishga undaydi.

San'atning shaxs kamolida, ayniqsa maktabgacha yoshidagi bolalarda olam haqidagi real tasavvurlarni shakllantirishdagi o'rni beqiyos, chunki san'at tabiatdagi hodisa va jarayonlarni, ular orqali olam tasvirini, insonlar faoliyatini bilish imkonini beradi. San'at ma'rifiy xarakter kasb etadi.

Estetik tasavvurlarning o'ziga xosligi shundaki, idrokning boshqa turlariga qaraganda narsalarni xis qilish shakli "ko'rinadigan" va "eshtiladigan" narsalar butunlay boshqa mazmun kasb etadi. Oddiy idrok qilishda narsalarning ko'rinishi, ohangdorligi unchalik muhim bo'lmaydi, balki uning ahamiyati muhimdir. Estetik idrok qilishda esa eng muhimi – idrok qilinayotgan narsaning obrazi, uning ifodali tomonlarini, nozik ranglarni ko'ra bilish talab qilinadi. Shuning uchun estetik tarbiya yuqori darajadagi sensor madaniyatni kuzatuvchanlikning rivojlangan bo'lishini talab etadi.

Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda, estetik tarbiya har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishning muhim qismi ekanligini ko'ramiz. Shaxs jamiyatga tanishtiriladi, ya'ni bolaning jamiyatga keyingi moslashuvi muvaffaqiyati ta'minlanadi. Estetik tarbiya har bir shaxs uchun individual jarayondir, shuning uchun har bir bola uchun uni nazorat qilish imkonini beradigan usullardan foydalanish kerak. Bu biz tomosha qilgan film haqida suhbat, rasmning ma'nosini tushuntirish, klassik musiqa tinglash, bolalarni musiqa, xoreografiya, rassomlik va boshqa maktab va studiyalarda o'qitish bo'lishi mumkin.

Yakuniy qism. Xulosa qilib aytganda, bolalarni har tomonlama yetuk va barkamol qilib tarbiyalashda, bolalarni dunyoqarashini shakllantirishda va tasavvurlarini rivojlanirishda estetik tarbiyaning o'rni beqiyosdir. Kelajakda farzandlarimiz bilimli, aqlli, yot g'oyalardan yiroqda, shu bilan birga, madaniyatli bo'lib rivojlanishida nafaqat ta'lim muassasalari, balki oilaning, ya'ni ota-onaning bergan ta'lim tarbiyasiga bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2017.*
2. *Xasanboyev I.J. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2021.*
3. *Rasulova M., Abdullayeva D., Oxunjonova S. Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. – Toshkent, 2003.*
4. *Tojiboyev Jahongir Umidjon o'g'li. (2023). Oila – estetik tarbiyani amalga oshirishning asosiy bo'g'ini // O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar vailmiy tadqiqotlar jurnali.*
5. *Аркин Е.А. Родителям о воспитании // Дошкольное воспитание. – 2008. – №3.*
6. *Ветлугина Н.А. Система эстетического воспитания в детском саду// Академия педагогических наук РСФСР. – Москва, 1962.*
7. *Горяева Н.А.. Первые шаги в мире искусства. Москва «Просвещение» - 1991. Эстетическое воспитание в семье. Сборник статей. // Искусство. – Москва, 1963.*
8. *Ветлугина Н.А. Система эстетического воспитания в детском саду// Академия педагогических наук РСФСР. – Москва, 1962.*
9. *Горяева Н.А.. Первые шаги в мире искусства. – Москва. «Просвещение», 1991.*
10. *Эстетическое воспитание в семье. Сборник статей. // Искусство. – Москва, 1963.*